

Bedecs-Varga Éva

Tietz, Centrum, Galeria Kaufhof

Áruházak az Alexanderplatz-on és környékén

Az Alexanderplatz Berlin fontos közlekedési és kereskedelmi központja, komoly múlttal és sok egymásra rakódó réteggel. A belvárosban található tér már a 19. század végén hangsúlyos csomóponttá vált (ekkor épült ki a városi vasút hálózata is). 1870 után az egyesült Németország fővárosaként viharos gyorsasággal fejlődő Berlinben új épülettípusként jelentek meg a fejlett európai metropoliszokban már két-három évtizede működő áru-, illetve üzletházak. Ezek leghíresebb példája a Leipziger Platz-on több ütemben létesült, építészettörténeti jelentőségű Wertheim áruház (építész: Alfred Messel). E mellett ugyancsak jelentős a Leipziger Strasse-n 1900-ban elkészült, csupa üveg homlokzatú Tietz áruház is, melyet Oscar Tietz építtetett. Második üzletét 1905-ben az Alexanderplatz-on nyitotta meg, a nagybátyjáról és pénzbeli támogatójáról (a Hertie üzletlánc tulajdonosáról) elnevezett Hermann Tietz áruházat (építészek: Wilhelm Albert Cremer és Richard Wolffenstein). Nem sokkal később további áru- és üzletházak is megnyíltak a téren, illetve a tér közelében, így a C&A első kereskedelmi épülete és a Konfektionshaus Hahn.

A Hermann Tietz amolyan „népáruházként” a város keleti részének kevésbé tehető rétegeit igyekezett kiszolgálni. A miliőre vonatkozóan szemléletes képet kapunk Alfred Döblin klasszikus 1920-as évekbeli regényéből, a Berlin Alexanderplatz-ból. Az áruházat külsejében a nagy homlokzati megnyitások és az épületet megkoronázó glóbusz jellemezték. A megnyitás utáni években kétszer is bővítették, s így alakult ki 250 méter hosszú utcai frontja, amely a maga korában a leghosszabbnak számított a világon. Belső terei a nagyvonalú felülvilágító átriumot és a kétszintes szőnyegtermet kivéve viszonylag egyszerűen voltak kialakítva. A Tietz úttörőnek számított a promóciót tekintve: ők vezették be például az ún. „fehér heteket”, amelyek vászon-, félvászon és pamut textilárak kedvezményes árusítására vonatkozott a forgalom szempontjából egyébként gyengének számító februárban. Másik fontos eszközét a fényreklámok jelentették, amelyeket általában összehangolták a kirakatok kialakításával.¹

1933-ban a nemzeti szocialista hatalomátvétel miatt a zsidó származású Tietz család emigrációba kényszerült. Az új tulajdonosnak, Georg Kargnak emiatt meg kellett változtatnia az üzlet nevét, amely HERTIE² néven üzemelt tovább. (A Hertie egyébként egyike volt a tágabb Tietz családhoz tartozó üzletláncoknak.)

Kép: Berlin_bve_01_Tietz.jpg: A berlini Alexanderplatz, jobb oldalán a Hermann Tietz Áruházzal, 1904 – képeslap, Forrás: Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berlijn_Alexanderplatz_postcard.jpg)

Centrum Áruhából Galeria Kaufhof

A 2. világháborúban komoly károkat szenvedett város felosztásakor az Alexanderplatz Kelet-Berlin része lett, ahol az erősen megrongálódott épületeket az áruházzal együtt elbontották. Az újjáépítés kapcsán 1964-ben írtak ki tervpályázatot a tér rendezésére, melyet az új rendezési terv alapján átalakították, a telkeit átszabták. Több más épület mellett ennek eredményeként épült fel 1965 és 69 között az emblemikus TV torony (építészek: Fritz Dieter, Günter Franke, Werner Arendt), 1967 és 70 között a 37 emeletes Hotel Berlin

1 <https://andre-krajewski.de/content/pdf/warenhaus.pdf>

2 HERTIE mozaikszó, HERmann TIETz névből.

(építészek: Roland Korn, Heinz Scharlipp és Hans Erich Bogatzky), valamint ugyanekkor az egykori Tietz üzletház helyszínén a Centrum Warenhaus. A Josef Kaiser és Günter Kunert által tervezett és 1970. november 25-én megnyílt épület az akkor elterjedő dobozáruházak jellemző példája volt.³ A közel négyzetes alaprajzú (78,60m x 80,70m), 6 szintes (34 m magas) vasbeton szerkezetű típusáruház a második emelettől felfelé, körülbelül 13.000 m²-en, méhsejtszerű alumínium homlokzatburkolatot kapott, amelynek egyedileg tervezett darabjai az egész áruházlánc egyik márkajelzését jelentették, és feltehetőleg a nyugat-német Horten áruházak homlokzatának mintájára készültek. Megnyitásától kezdve az NDK legnagyobb áruháza volt, ahol 2000 alkalmazott dolgozott. Nagy népszerűségnek örvendett, 1980-ban például naponta 80000 vásárló fordult meg az épületben.⁴

Kép: Berlin_bve_02_GaleriaKaufhof1.jpg: Galeria Kaufhof az 1990-es években – fotó, Silke Sohler, Forrás: Wikimedia Commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Berlin_Alexanderplatz.JPG)

Kép: Berlin_bve_03_GaleriaKaufhof2.jpg: A berlini Alexanderplatz, jobb oldalán a Galeria Kaufhof, 2018 – saját fotó

1990 környékén kisebb mértékben felújították és modernizálták, fogyasztóterét átszervezésekkel 15.000 m²-ről 20.000 m²-re növelték, majd Galeria Kaufhof néven újra megnyitották.

Legutóbb 1993-ban tartottak városrendezési pályázatot az Alexanderplatz-on, amelyet Hans Kollhoff és Helga Timmermann nyert meg. Tervük a tér teljes átépítését, felhőkarcolók építését, illetve átépítéseket javasolt. Ennek jegyében került sor a már korábban Galeria Kaufhofra átkeresztelt áruház átépítésére. Átfogó bővítése és felújítása 2004-ben kezdődött meg Josef Paul Kleihues (1933-2004) tervei alapján, aki az 1980-as években zajló IBA igazgatója és az ún. kritikai rekonstrukció koncepciójának kidolgozója volt. Bár az egyesülés után is befolyásos építész maradt, de a vezető szerep Hans Stimmannak jutott, aki a Kleihues-féle kritikai rekonstrukciót leszűkítve, a történeti város visszaépítésének törekvéseire szűkítette. Az áruház megújult homlokzata is az „új berlini építészet” kánonját követi, vagyis kő burkolatot kapott, amely itt a tér több épületén is megjelenő természetes kő (Gauinger travertin).

Kép: Berlin_bve_03_2_GaleriaKaufhof2_2.jpg: Galeria Kaufhof a Karl-Liebknecht Strasse felől, 2018 – saját fotó

A zárt homlokzatot helyenként nagyméretű üveg felületek szakítják meg, így a korábban teljesen befelé forduló belső terekből néhol kitekintést kaphatunk a környezetre és az épületeket szervező térre. Ez leginkább az ötödik emeleti étterem fogyasztóterénél érvényesül.

Kép: Berlin_bve_04_GaleriaKaufhof3.jpg: A Galeria Kaufhof éttermének fogyasztótere, 2018 – saját fotó

Kép: Berlin_bve_05_GaleriaKaufhof4.jpg: Kilátás a Galeria Kaufhof ötödik emeletéről az Alexanderplatz-ra, 2018 – saját fotó

Az átépítés igazi különlegessége volt, hogy a teljes építkezés alatt folyamatosan üzemelt az áruház, miközben a homlokzatot teljesen elbontották,⁵ és az épületet a tér felé 25 méterrel megnövelték. A korábban éttermet és

3 Kapcsolódó tanulmány: WOLF, Tobias Michael: Bautyp DDR – Warenhaus? *Bundeszentrale für politische Bildung*, 2012.11.29. <http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/147759/bautyp-ddr-warenhaus?p=all> (Utolsó elérés: 2018. 07. 15.)

4 <https://www.ddr-museum.de/de/blog/archive/gut-verkleidet-die-centrum-warenhaus-fassade-am-alex>

5 Jellemző, hogy a képzőművészeti ihletettséggű méhsejtszerű alumínium homlokzatot más városokban megőrizték vagy megidéztek. Előbbire jó példa a lipcsei Brühl Áruház, utóbbira pedig a drezdai Centrum Galerie, ahol az eredeti

adminisztrációs irodákat tartalmazó negyedik és ötödik emeleket is hozzákapcsolták az üzletekhez. A 2006-ra elkészült fogyasztótér így 35.000 m²-re növekedett és ezzel Európa egyik legnagyobb Kaufhof áruháza lett. Elegáns megoldás, hogy az áruház nagyméretű belső tereit egyben kezelik, nem teljes belmagasságú térelválasztókat alkalmaznak, ami tágas térérzetet ad. Központi eleme egy 2x2 raszter méretű világos átrium, mely az egymással párhuzamosan elhelyezett, egyenként 24 méter hosszú látványos mozgólépcsőket tartalmazza. Minden emeletről négy darab indul, melyek jól szervezik a belső közlekedést. Az átrium hangulatos megvilágítását üvegkupola lefedés biztosítja.

Kép: Berlin_bve_06_GaleriaKaufhof5.jpg: A Galeria Kaufhof kupolája, 2018 – saját fotó

Kép: Berlin_bve_07_GaleriaKaufhof6.jpg; Berlin_bve_08_GaleriaKaufhof7.jpg; Berlin_bve_09_GaleriaKaufhof8.jpg;

Berlin_bve_10_GaleriaKaufhof9.jpg: Képek a Galeria Kaufhof átriumáról, 2018 – saját fotó

A Kaufhof nagyvonalú építészeti gesztusaival és széles áruválasztékával egy magas minőségű áruház képét mutatja, látogatottsága, forgalma alapján azzal együtt is sikeres, hogy a tér túlsó oldalán a 2000-es években egy óriási bevásárlóközpont is létesült Alexa néven. Egy friss felmérés szerint az „Alex” Berlin második leglátogatottabb bevásárló helyszíne.⁶ Ez tulajdonképpen folytatása a már a múlt század elejétől formálódó forgalmi és kereskedelmi csomópont szerepnek, amelyet az 1993-as pályázat nyertes irodájának (Kollhoff és Timmermann) továbbra is érvényben lévő tervei tovább erősítenének. A tervek a tér körüli épületek szinte teljes cseréjével és toronyházak (felhőkarcolók) beépítésével számoltak. Ehhez azonban jórészt hiányoztak a befektetők. Csak az utóbbi években indult meg az első ilyen vegyes funkciójú (kereskedelmi, iroda- és lakófunkció) épületek tervezése, illetve ebben az évben kapta meg az első magasház a hivatalos engedélyt.

épületet és homlokzatát elbontották ugyan, de az alumínium elemeket újragyártatták és belekomponálták a teljesen megújult bevásárlóközpont új burkolatába.

6 Az első a nyugat-berlini Tauentziehstrasse. Országos viszonylatban azonban Berlin igencsak le van maradva a gazdag nyugat-német városok mögött. A Tauentziehstrasse a 16., az Alex a 19. a listán. Vö. a Berliner Morgenpost 2018. július cikkét: <https://www.morgenpost.de/berlin/article214865133/Das-sind-Berlins-beliebteste-Einkaufsstrassen.html>

Források:

DUBRAU, Dorothee: *Architekturführer, Berlin – Mitte*. Berlin: DOM publishers, 2009.

Centrum Warenhaus

https://de.wikipedia.org/wiki/Centrum_Warenhaus

Die Warenhaeuser am Alexanderplatz

<https://anderes-berlin.de/die-warenhaeuser-am-alexanderplatz/>

<https://anderes-berlin.de/ansichtssache-der-alexanderplatz/>

Galeria Kaufhof Berlin-Alexanderplatz, *Wikipedia – Die freie Enzyklopädie*, 2016. 09. 04.

https://de.wikipedia.org/wiki/Galeria_Kaufhof_Berlin-Alexanderplatz (Utolsó elérés: 2018. 07. 15.)

<https://www.galeria-kaufhof.de/filialen/berlin-alexanderplatz/>

Jüdische Handelsgeschichte in Berlin

<https://www.tagesspiegel.de/berlin/juedische-handelsgeschichte-in-berlin-der-warenhauskoenig/9044812.html>

Jüdische Warenhaeuser in Berlin

<https://andre-krajewski.de/content/pdf/warenhaus.pdf>

WOLF, Tobias Michael: Bautyp DDR – Warenhaus? *Bundeszentrale für politische Bildung*, 2012.

<http://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/147759/bautyp-ddr-warenhaus?p=all>
(Utolsó elérés: 2018. 07. 15.)